

ТАРБИЯ ЖАНА ТААЛИМ

ВОСПИТАНИЕ И ОБУЧЕНИЕ

EDUCATION AND TRAINING

*Мурзалиева Зина Кочековна,
педагогика илимдеринин кандидаты,
жетектөөчү адис,
Кыргыз билим берүү академиясы,
Кыргыз Республикасы, Бишкек шаары,
e-mail: murzalieva.51@gmail.com*

«МАНАС» ҮЧИЛТИГИН ОКУТУУНУН ЗАМАНБАП ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

*Мурзалиева Зина Кочековна,
кандидат педагогических наук,
ведущий специалист,
Кыргызская академия образования,
Кыргызская Республика, город Бишкек
e-mail: murzalieva.51@gmail.com*

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ПРЕПОДАВАНИЯ ТРИЛОГИИ «МАНАС»

*Murzalieva Zina Kochekovna,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Chief Specialist,
Kyrgyz Academy of Education,
Kyrgyz Republic, Bishkek city,
e-mail: murzalieva.51@gmail.com*

MODERN TECHNOLOGIES OF TEACHING THE TRILOGY «MANAS»

Аннотация: Макалада «Манас» эпосунун өсүп келе жаткан муунду тарбиялоодогу орду жана аны окутуунун заманбап технологияларын кантип колдонуу керектиги жөнүндө сөз болот. «Элдин оозеки чыгармачылыгын билбей туруп, анын тарыхын билүүгө мүмкүн эмес» – деп белгилейт орус элинин улуу жазуучусу Максим Горький.

«Манас» эпосунун изилденишин, руханий-патриоттук, адептик-ыймандык мазмунун ачып берүү, эпостун тил байлыгын үйрөтүү, манасчылардын дүйнөсүнө алып кирүү, «Манастаануу» курсунун илим катары түптөлүшү, калыптанышы, өнүгүшүн билим берүү системасында үйрөтүүдө заманбап электрондук медиа окуу техно-

логияларын колдонуу эң олуттуу маселелердин бири.

Эпосту окутууда, дидактикалык материалдар катары жаңы медиа-технологияларын колдонуу менен презентация-слайд, анимация коштолгон тексттер, графикалар, мугалим окуучулардын жеке тикирлерин билүү, талкуулоо кызматташуу аркылуу өтүлгөн сабактан кайтарым байланыш түзүүсү натыйжалуу билим бере алат.

Окуучулардын предмет боюнча, өздөштүрүү проблемаларын өз алдынча чечүүгө, долбоорлук жана изилдөөчүлүк жөндөмүн калыптандырууга мүмкүндүк жаратат.

Окуу материалдарын окуучулардын жаш өзгөчөлүгүнө жараша таанып-билүү-

дөгү психологиялык процесстеринин өзгөчөлүктөрү билим берүүдө тематикага ылайык келүүсү, салттуу окуу куралдары аркылуу берүүгө мүмкүн болбогон материалдарды сунуштоонун дидактикалык принциптери жана формалары ишке ашырылат. Анда сүрөт түрүндөгү иллюстрациялар колдонулган тексттик материалдар камтылат. Ааламдашуу шартындагы билим берүү багытындагы заманбап технологиялары, келечек муундун акыл-сезим ойлорунун дүйнөлүк деңгээлде өсүшүнө зор өбөлгө түзүлөт.

Аннотация: В статье рассказывается о роли эпоса «Манас» в воспитании подрастающего поколения и о том, как использовать современные технологии его обучения. «Невозможно знать историю народа, не зная его устного творчества», – сказал великий русский писатель Максим Горький.

Одной из проблем исследования является формирование, становление и развитие курса «Манасоведение» как науки. Важнейшее значение в изучении эпоса «Манас» имеет использование современных электронных медиатехнологий обучения, раскрытие духовно-патриотического, нравственного и религиозного содержания, обучение языку эпоса, введение его в мир манасчи.

В обучении эпосу эффективным может быть использование новых медиатехнологий в качестве дидактических материалов, презентаций-слайдов, анимированных текстов, графики, отзывов учителей, обсуждения личных мнений учащихся, дискуссий и сотрудничества.

Ученики получают возможность самостоятельно решать задачи по предмету, развивать проектные и исследовательские навыки.

Дидактические схемы и формы подачи материалов, которые невозможно обеспечить через традиционные учебники, содержит текстовый материал с иллюстрациями. Современные технологии в сфере образования в условиях глобализации внесут весомый вклад в рост интеллектуального

мышления будущих поколений в глобальном масштабе.

Annotation: The article tells about the role of the epic “Manas” in the upbringing of the younger generation and how to use modern technologies of its training. “It is impossible to know the history of a people without knowing their oral tradition,” said the great Russian writer Maxim Gorky.

The use of modern electronic media teaching technologies, the disclosure of spiritual, patriotic, moral and religious content, teaching the language of the epic, introducing it into the world of manaschi, the formation, formation and development of the Manas course as a science is one of the most important problems in the study of the Manas epic.

In teaching epic, it can be effective to use new media technologies as didactic materials, slide presentations, animated texts, graphics, teacher feedback, discussion of students' personal opinions, discussions and cooperation.

Students will have the opportunity to independently solve problems in the subject, develop design and research skills.

Didactic schemes and forms of presentation of materials that cannot be provided through traditional textbooks, the relevance of the features of psychological processes in the recognition of educational materials in accordance with the age of students. Contains text material with illustrations. Modern technologies in the field of education in the context of globalization will make a significant contribution to the growth of intellectual thinking of future generations on a global scale.

Түйүндүү сөздөр: «Манас» эпосу, «Манастаануу», изилдөө, руханий-патриоттук тарбия, эпостун тил байлыгы, ааламдашуу шарты, билим берүү системасы, заманбап электрондук окуу технологиялары, мультимедия окуу технологиялары, психологиялык процесстер, презентациялоо, слайд, анимация, графикалар, келечек муун.

Ключевые слова: эпос «Манас», «Манасоведение», проблемы исследования, духовно-патриотическое воспитание, лексическое богатство эпоса, условия глобализации, система образования, использование

новых электронных технологий, мультимедийная технология обучения, психологические процессы, презентации-слайды, анимация, графики, будущее поколение.

Key words: *epic «Manas», «Manas studies», research problems, spiritual and patriotic, teaching the language of the epic, the conditions of globalization, the education system, the use of new electronic technologies, multimedia teaching technology, psychological processes, slide presentations, animation, graphics, future generations.*

Киришүү. Дүйнөлүк ааламдашуу доорунун таасиринин натыйжасында адамзаттын жашоо образында Интернет байланышынын пайда болушу, маалыматтын экономикалык категорияга айланышына алып келди, анын негизинде компьютердик технологиялардын кеңири өнүгүшү билим берүү тармагындагы окутуу процессиндеги өзгөрүүлөр менен мүнөздөлөт. Мындан тышкары, Интернет маалымат алуу жана башкаларга маалымат берүү мүмкүнчүлүгүн камсыздайт.

Компьютердик технологиялар окуу процессинин эффективдүүлүгүн олуттуу түрдө жогорулатуучу бирдиктүү ажырагыс бөлүгү болуп калууда.

Билим берүүнүн негизги милдеттеринин бири – окутуунун сапатын жогорулатуу. Мектеп окуучусунун алган билим сапаты анын билим берүү чөйрөсүндөгү ийгилигинин натыйжалуу көрсөткүчү. Азыркы учурда окутуунун сапатын жогорулатуунун формаларынын бири болуп, *электрондук маалыматтык коммуникация* жана мультимедиа технологияларын киргизүү. Жалпы компьютерлештирүү медиа инструменттерди жана медиа технологияларды колдонуунун окуу процессине тийгизген таасиринин масштабы күн сайын өсүүдө. Ошентип, жалпы маалымдоо каражаттарына (массалык коммуникация каражаттары) болгон муктаждык, адамдардын иш-аракетинде маалымат агымынын көбөйүшү, жаңы технологиялардын пайда болушу – маалымат менен иштөөнүн электрондук каражаттарын иштеп чыгуу, колдонуу мезгилдин талабы болууда.

Изилдөөнүн максаты. «Манас» эпосун окутууда электрондук окуу технологияларын колдонуу аркылуу билим берүү деңгээлин тереңдетүү, билим сапатын жогорулатуу.

Изилдөөнүн методдору. Педагогикалык байкоо, педагогикалык тажрыйбаны үйрөнүү методу, анкета аркылуу жооп алуу жана башка методдор колдонулду.

Негизги мазмуну. Бүгүнкү биз жашап жаткан мезгилдин негизги өзгөчөлүктөрүнүн бири катары бизди курчап турган айлана-чөйрөдө токтоосуз өзгөрүүлөрдүн болуп турушу. Жашоонун мындай шарттарында адамдын профессионалдуу мобилдүүлүгүн, маалымат технологиялары менен бирге башка көптөгөн жаңы технологияларды өздөштүрүүгө даярдыгын камсыз кыла турган негизги билим берүү абдан маанилүү [5, 132-б.].

Мугалимге салттуу маалымат булактарына караганда көбүрөөк маалымат берүүгө мүмкүндүк берген Электрондук жана Интернет ресурстарын колдонуп окутуу эффективдүү инструмент болуп саналат. Аларга, мультимедиа, аудио-үн коштоо, видео-визуалдык текст, графика, анимация, диаграммалар кирет. Маалыматты тандоодо окуучулардын жаш өзгөчөлүгүнө, психологиялык жактан кабыл алуу деңгээлине жана таанып билүү логикасына ылайык келген ырааттуулукта алышы талап кылынат

Заманбап мектеп глобалдык маалыматташтыруу мезгилинде билим берүүнүн өнүгүүсүнө багыттоого жардам берген атайын инструменттерге ээ болуу зарылдыгын жаратты. Бул инструменттер мультимедиа куралдары болуп саналат. Билим берүүдө жалпыга маалымдоо каражаттарын пайдалануу төмөнкү маанилүү функциялар менен байланышкан:

- изилденүүчү процесстерди моделдөө;
- каралып жаткан окуяларды, кубулуштарды жана процесстерди алардын ретроспективдүү жана келечектүү чечмелөө динамикасында көрсөтүү;
- компьютердик визуализация жана чоң экранда түз кабыл алуу мүмкүн болбогон

процесстерди жана кубулуштарды чагылдыруу;

– экранда моделдештирилген каралып жаткан процесстерди интерактивдүү башкаруу (талдоочу процеске же кубулушка угуучулардын виртуалдык катышуусу);

– окуу процессин индивидуалдаштыруу жана дифференциялоо (окуучулардын индивидуалдык өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен сабактын маалыматтык байланышын жөнгө салуу);

– окуу мотивациясын күчөтүү;

– билим [2, с. 101].

Ааламдашуу доору билим берүүнүн заманбап электрондук окуу технологияларын пайдаланууга шарт түздү. Ал технологияларды колдонуп сабак өтүү окуучуларга жана мугалимге да ийгиликтүү болот. Мындай технологияларга төмөндөгүлөр кирет:

Маалыматтык технология – ар кандай маалыматты иштеп чыгууда пайдаланылуучу компьютердик жана телекоммуникациялык каражаттарды колдонуу.

Гипертексттүү технология – интерактивдүү кадрларга негизделген, көптөгөн түстүү сүрөттөрдөн, тексттерден турган технология.

Окуу фильмин түзүү технологиясы – программага ылайык окуу материалдарынын негизинде иллюстративдик графикалар, сүрөттөр, анимациялар, видеосюжеттер аркылуу окутуу технологиясы.

Электрондук технология – компьютер аркылуу теориялык билимдерди камтыган электрондук кошумча окуу материалын пайдалануу.

Брифинг технологиясы – программалык материалды камтыган теманын кыскача мазмуну.

Мультимедиялык технология – бир эле учурда үн аркылуу, видеоклиптер, анимациялар жана ар кандай сүрөт жана текст менен өз ара интерактивдүү (диалог) режимде иш алып баруу технологиясы [2. 9-б.].

Мультимедиа (Multimedia) – билим берүү маалыматынын ар кандай түрлөрүн интеграциялоо сыяктуу сапаттарга ээ экран-

да маалыматты текстти жана графиканы, үн жана кыймыл менен бириктирүүнү камсыз кылуучу атайын программа. Мына ошондуктан мультимедиа – билим берүү системасында абдан пайдалуу технология жана аны колдонуп, сабак өтүү салттуу билим берүүгө салыштырмалуу төмөнкүдөй артыкчылыктарга ээ:

– түстүү графиканы, анимацияны, үндү, гипертекстти колдонууга мүмкүндүк берет;

– үзгүлтүксүз жаңылоо мүмкүнчүлүгүн түзөт;

– интерактивдүү веб-элементтерди, мисалы, тесттерди же китепти жайгаштырууга шарт түзө алат;

– гипершилтемелердин көптүгүнө байланыштуу материалдын сызыктуу эмес өтүү мүмкүнчүлүгүн камсыздайт [3, 5-б.].

«Манас» үчилтигин окутууда электрондук, мультимедиялык технологияларды колдонуу эпостун мазмундук берилишиндеги окуяларды, андагы каармандардын образдарын, деги эле кыргыз элинин улуттук баалуулуктарын, жашоо турмушун чагылдырып берүүдө, видеоклиптер, анимациялар, сүрөттөр жана тексттер коштолгон интерактивдүү сабактын оптималдуу формасы болуп эсептелет.

Жогорудагы аныктаманын негизинде «Манас» үчилтигин үйрөтүүдө, электрондук окуу материалдарды колдонуу технологияларынын модели иштелип чыкты (№1 схемада).

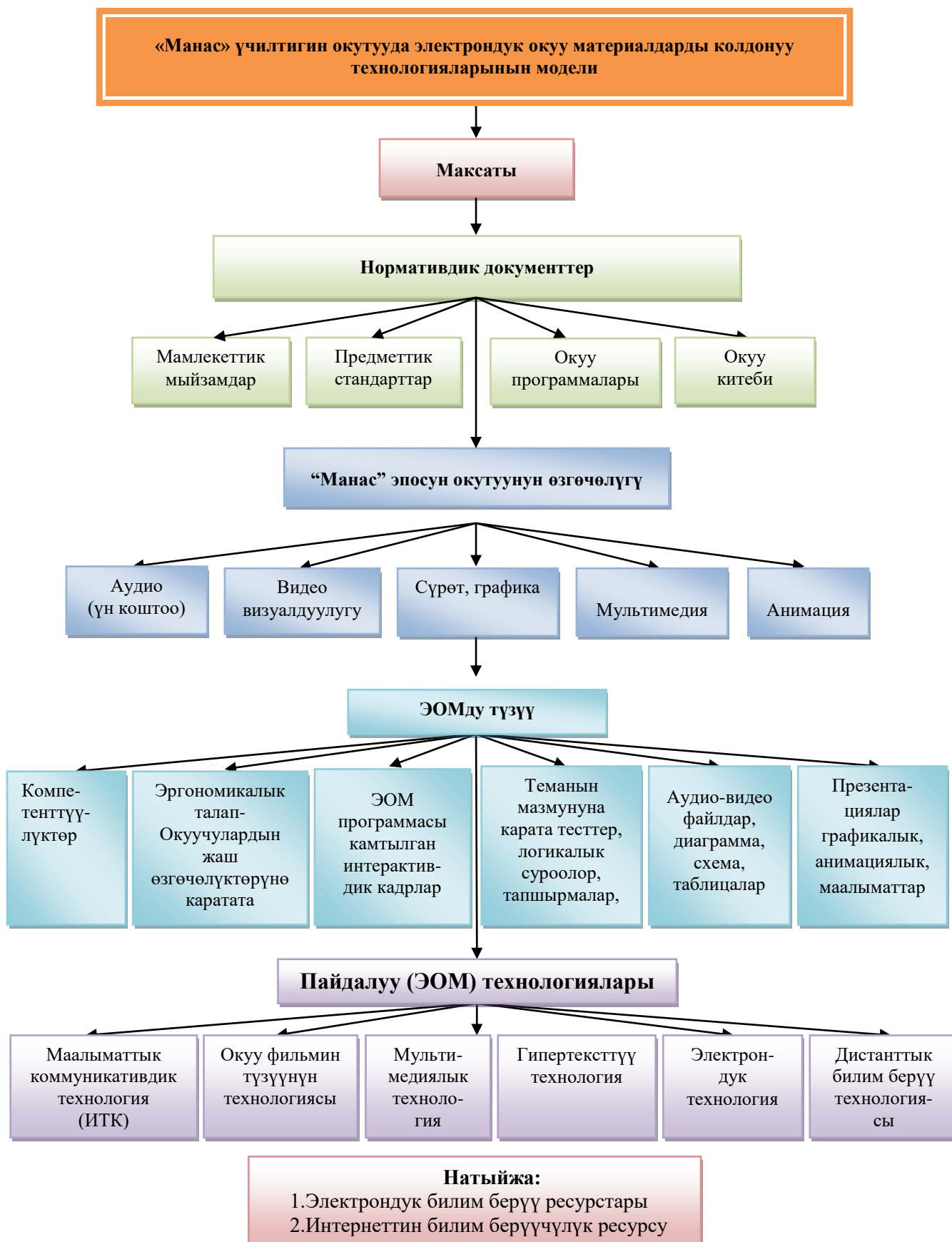
– Эпос боюнча ЭОМ колдонуу технологияларынын моделин түзүүнүн максаты:

– Билим берүү санариптик технологияларды кеңири колдонууга негизделип жана турмуштук реалдуу проблемаларды чечүүгө багыттоо.

– Билим берүүнүн коомдогу улуттук баалуулуктарын сактоого жана аны үйрөнүүгө, орундуу мамиле жасоону калыптандыруу.

– Инсанды тарбиялоодо, анын ички дүйнөсүндөгү шыгын (талантын) ачкан ар тараптуу иш жүзүндө колдонуучу билимдерди, көндүмдөрдү калыптандыруу болуп саналат.

1-схема

Мектепте «Манас» эпосун окутуу сабактарын даярдоо жана өткөрүү үчүн Microsoft PowerPoint тиркемесинин кеңири мүмкүнчүлүктөрүн колдонобуз.

1. «Манас» эпосунун кыргыз элинин турмушунан алган тарыхый орду жана анын бүгүнкү күндөгү мааниси,

2. «Манас» эпосу, андагы салттар, үрп-адаттар жана элдик оюндар.

Мультимедиялык презентацияны сабакта колдонууда төмөнкүдөй талаптар аткарылат:

– Окуу материалдары шарттуу түрдө окуучулардын жаш өзгөчөлүгүнө жараша ылайыкталып, тандалып алынышы;

– мультимедиялык презентация баракчаларын ырааттуу көрсөтүү, ошол эле учурда сабактын жүрүшүндө окуу материалын баяндоо;

– слайддарда даярдалган визуалдык маалыматты мезгил-мезгили менен мультимедиялык презентация өткөрүү;

– Мультимедиялык презентация слайддар тутумунун ичинде тез өтүү (мисалы, гипершилтемелер аркылуу) анын ичинде мурун колдонулган материалга кайрылууга мүмкүндүк берилип, окутууда дифференциалдуу мамиле жасалат.

Адатта, мугалим тарабынан доскага схемалар, чиймелер, диаграмма, таблицалар менен маалыматтар алдын-ала даярдалып, окуу процессинин бул бөлүгү жогорку методикалык деңгээлде аткаруу иш-аракетинин негизинде жүргүзүлөт.

Слайддардын тартиби менен аныкталган сабактын түзүлүшү материалдын система-луулугун, логикалуулугун жогорулатат. Окуучулар үчүн экранда берилген «Манас» эпосунун мазмундук тилкесинен алынган

тексттер, сүрөттөр, иллюстрациялар, анимациялык материалдар ошол эле учурда мугалим үчүн усулдук тажрыйбасынын көмөкчү топтомдорунун (портфолио) катарын толуктайт жана келечектеги сабактарда пайдалануусун камсыздайт.

Мультимедиа технологиясын ар кандай окуу стилдеринин контекстинде колдонуу, окуу, угуу, видео көрүү аркылуу окуучулар үчүн негизги алган билими жеткиликтүү болуп, сабак өз максатына жетет.

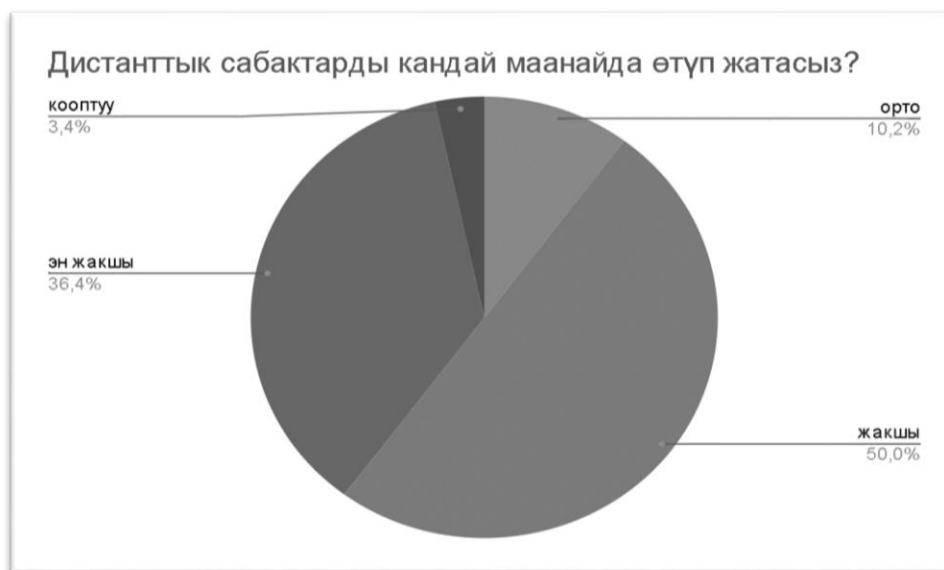
Учурда билим алуунун да, байланышуунун да, өзгөчө формасы башкача айтканда, аралыктан окутуу же «дистанттык окуу» – онлайн режими деген терминдер кеңири пайдаланууда.

Дистанттык окутуу (ДО) Мугалим менен окуучуну дистанттык билим берүү технологиялары жана маалыматтык-коммуникациялык технологиялар аркылуу байланыштырат. Мисалга кеңири жайылган бир процессти алсак, аралыктан туруп МКТ аркылуу (WhatsApp, Telegram, Google Classroom, ар кандай билим берүү платформалар ж.б.) жөнөтүлгөн тапшырмаларды окуучулар белгиленген жүгүртмөгө (расписание) ылайык, сутканын каалаган өзүнө ыңгайлуу убактысында аткарып (күндүзү же түнкүсү), окутуучуга жиберет. МКТнын мүмкүнчүлүктөрүнө жараша дароо (эгер өзүндө баалоо шкалалары болсо), же окутуучунун жардамы (же тесттердин) менен аткарылган тапшырмаларга коюлган бааларды (баллдарды) кайрадан окуучуларга электрондук түрдө жиберилет.

Жогорудагы онлайн окуу процессинин жыйынтыгын төмөндөгү диаграмманын жардамы менен көрсөнүздөр болот.

Дистанттык же онлайн-сабактарынын өтүлүшү боюнча маалымат.

1- диаграмма

Диаграммада мугалимдерге онлайн-форматтагы сабактар жага тургандыгы жөнүндөгү маалымат анкетанын жыйынтыгы аркылуу алынды: кооптуу жана орто дегендер 14 % гана түздү, ал эми жаакшы жана эң жаакшы дегендер – 86 % болду. Бирок мындай онлайн-сабактарды өтүүдө көптөгөн медиа-технологияларды билүү жана колдонуу зарыл. Ошондуктан, жогорудагы моделди ишке ашырууда «Манас» эпосун окутуу процессинде кантип колдонуу керектигине көңүл буралы. Мультимедиа технологиясы деп бир эле учурда бир нече сезүү органдары тарабынан маалыматты кабыл алууну камсыз кылган аппараттык жана программалык каражаттардын жыйындысын түшүнөбүз [134, 6-б.].

Корутунду. Мультимедиялык технологияларды колдонуу окуу процессин окуучулардын ортосундагы социалдык жана маданий айырмачылыктарга, алардын жеке стилдерине жана окуу темптерине, кызыкчылыктарына карата ийкемдүү кылууга мүмкүнчүлүк түзөт, окуу процессин байытат, ошондой эле окуучулардын таанып-билүү кызыгуусун калыптандырууга жардам берет.

Ошентип, жалпыга массалык коммуникация каражаттары жыл өткөн сайын

жалпы маалыматка болгон муктаждыктын өсүшү, жаңы технологиялардын пайда болушун – маалымат менен иштөөнүн электрондук каражаттарын иштеп чыгууну жана колдонууну шарттоодо.

Ал эми билим берүүдө, электрондук-мультимедиялык технологияларын колдонуп, окутуу, окуучулардын улуттук баалуулуктардын негизи болгон «Манас», үчилтигин терең өздөштүрүүдө, окуучуларда окууга болгон кызыгуусун арттырат жана алган билим сапатын жогорулатат.

Адабияттар:

1. Афонина Р.Н. Информационные коммуникационные технологии как перспективное направление школьного естественнонаучного образования // Информатизация образования. – 2007. – №12. – С. 5-6.
2. Егорова Ю.Н. Мультимедиа в образовании – технология будущего // Новые технологии обучения, воспитания, диагностики и творческого саморазвития личности: Материалы Третьей Всероссийской научно-практической конференции. – Йошкар-Ола, 1995. – С. 101-103.

3. Половина Г.Б. Интеграция мультимедийных технологий с традиционными учебными дисциплинами в системе повышения квалификации учителей-предметников // Информатика и образование. – 2009, № 5. – 92-б.
4. Ибрайым кызы А. Мектеп информатикасы: Натыйжага багыттап окутуу жана жаңыча баалоо // Известия Кыргызской академии образования. – Бишкек, 2019. – №2 (48). – С. 133-138.
5. Пашенко О.И. Информационные технологии в образовании: Учебно-методическое пособие. – Изд-во Нижневарт.бс. ун-та, 2013. – 227 С.
6. Пчелина В.С. Австрийский опыт использования медиатехнологий в дошкольном образовании // Ярославский педагогический вестник. Том II (Психолого-педагогические науки). – 2010, № 3.

Рецензиялаган:
Муратов А.Ж.,
педагогика илимдеринин доктору, профессор